

Зимомря М.

Питання загальнолюдських цінностей у пов'язі з окресленням рис національної ментальності постає особливо злободенним на зламі XX - XXI століть. Секулярний зміст релігійних вірувань набув феноменального вияву та системного звучання під всеохоплюючим - нерідко від'ємним - впливом процесу глобалізації. Звідси - особлива значимість релігійної літератури, передусім - Біблії [1] - у духовному житті людини [2, 9]. Адже загальнолюдські вартості сприймаються як домінанта, своєрідна норма, крізь призму якої проступає інтерпретація духовного тексту на рівні амбівалентності позиції [3, 159]. Її сутність органічно поєднується з процесом перекладу в найширшому розумінні.

Переклад посідає одне з визначальних місць у розвитку людської думки [4, 132]. Цей очевидний факт особливо характерний для поширення християнства шляхом інтерпретації Святого Письма різними мовами. Питання наявності національно маркованої норми перекладу Біблії було і є досі своєрідним свідоцтвом духовної зрілості того чи іншого народу. Звідси - роль рецепції духовного тексту в контексті перекладацького процесу, де вагомими постають як богословські пізнання загалом (приміром, часова парадигма "тисяча років" означає "довгий, не обмежений період" в символічному значенні, а саме: царство церкви від Воскресіння Христа до другого його приходу), так і безпосередні завдання, що окреслюють стратегію адекватного перекладу. До цих завдань належить ціла низка ходів, зокрема: визначення особливостей духовного тексту на рівні герменевтики [5, 37], що містить певні правила стосовно виявлення справжньої сутності предмета та його значення у буквальному, дослівному, містичному, особовому, достосованому чи логічно-побудованому розумінні канви священних книг. Адже сприйняття духовного тексту, його словесних образів, сказати б, бачення Божої благодаті - все це передбачає докладне осмислення гносеологічного аспекту передусім мовного матеріалу, а відтак - виокремлення специфічних рис літургійного Письма, виразного розмежування елементів семантики з метою аргументованого визначення властивого значення лексичного поняття, з одного боку, і переносного, метафоричного - з іншого. Аналіз (системний, порівняльний, структурний) численних текстів духовної літератури засвідчує той факт, що їхня структура - це цілісна сполука пізнавально-оціночних, композиційно-змістових співвіднесень, а також зовнішніх (формальних) та внутрішніх (глибинно богословських) ознак. Мовиться про феномен духовного тексту, що несе для читача (у першу чергу, вірника) тричленну спрямованість молитви. Як правило, духовний текст містить: а) пряме значення лексичних компонентів (наприклад: "Не гнівайся без міри, о Господи!"); б) похідне значення лексичних компонентів, обумовлених умотивованим фоном (наприклад: "Бо як земля вирощує свої рослини і як город вирощує своє насіння, так Господь Бог виростить справедливість і славу перед усіма народами"); в) сукупне (результативне) значення лексичних виразів-одиниць окремі компоненти яких можуть мати свою функціонально-словесну маркованість і в попередніх двох сигніфікативних проявах.

Останнє характерне, зокрема, для щоденних молитв - Господньої молитви ("Отче наш"), Символу віри ("Вірую"),

Покаянної молитви тощо. Примітно: хоч молитовний текст і позначений канонічною ідентифікацією, що зримо проступає з порівняльного аналізу аналогічних одиниць в інтерпретації різними мовами, а все ж сам процес перекладу виявляє національне марковану специфіку. Вона, у свою чергу, містить національно-культурну співвіднесеність - результат акумулювання подій і явищ з історії народу-рецептора, власне носія християнської молитви. Ось ілюстрація -рядки Господньої молитви українською мовою:

"Отче наш, Ти, що єси на небесах, нехай святиться ім'я Твоє, нехай прийде царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі. Хліб наш насущний дай нам днесь; і прости нам борги наші, як і ми прощаємо боржникам наглим; і не допусти нас до спокуси, але й визволи нас від лукавого...". Логічну довершеність цілісної словесної формули, її урочистість, благородна піднесеність - ознаки, якими підкреслюється внутрішній стан людини, зримо підсилюють повтори лексичних одиниць ("нехай"), звернення до другої особи, якою виступає Всевишній як Творець всього сущого на небі й землі, як Володар Всесвіту, іншими словами, як Бог - надлюдина і символ святості. Щодо українськомовної версії характерною постає також дієслово "визволити" в контексті мікрообразів, які несуть із собою потребу увиразнити актуальність звучання Божого благословення на визволення українського народу з неволі й, таким чином, молитовне звернення "визволи нас від лукавого" рельєфно привносить нову пізнавальну вартість, тобто таку, яка у тексті російською, а також старослов'янською мовами взагалі відсутня. Ця лінгво-українознавча релевантність, без сумніву, важлива, бо сприймається як природи і й, органічно невід'ємний елемент, що нормативне кодифікований у конкретному спогляданні та пошуках Господньої допомоги: "Кожний, хто просить, одержує; хто шукає, знаходить; хто стукає, тому відчинять" (Мт. 7,8). Переклад покликаний адекватно відтворити ознаки національно-культурних та ареальних відмінностей. Тому перекладач творчо поєднує, а не розмежовує семантичні мікросистеми, зважаючи на їхній причинний зв'язок з певною національною культурою, комунікативною та естетичною функцією, яку виконує текст. Адже світ почуттів людини віруючої, як правило, наближений до релігійно-культурного світу, в якому стан об'єктивної або уявної дійсності характеризується емоційними засобами, здатними, справити позитивне або від'ємне враження на рецептора. У цьому проявляється специфіка художньо-естетичного дійства, коли значення лексичних одиниць утверджують передачу інформації про певний чин - віру й милосердя, вияв покори, поклоніння, набожності, гуманності, прив'язаності до релігійного обряду та культових традицій, що переходять від покоління до покоління. Звідси впливає пізнавально-вартісна роль синхронії та діахронії, в основі яких лежить умовне виділення одного стану чи історичного етапу (синхронія), з одного боку, та осмислення тенденцій, явищ, системи мови (діахронія) того чи іншого народу - з другого. Тому й не дивно, що переважна більшість фразеологічних зворотів заґрунтована на моделях, тло яких - діахронічне начало. Останнє безпосередньо або опосередковано стосується усталених звичаїв, що оберігаються в родинному колі з плодотворною допомогою молитви. Як слушно зауважила Мирослава Фабіан, "особливістю слів етикетної лексики англійської мови є те, що етикетні слова часто

відображають не стільки об'єктивну дійсність

взагалі, скільки інтереси людей" [6, 88] - і додамо: передусім християнської сім'ї, яка реально спричиняє норму виконання певного етикету в середовищі англійців. Для текстів духовної літератури властиве багатство фразеологізмів [7, 46]. Їхня смислова структура містить внутрішню форму (мотивацію) та інтегральні ознаки конкретного значення - категоріального, оціночного, підсилювального. Фразеологічні словосполучення створюють максимальну образність, що стимулює функціональну активність рецепції молитовного тексту з врахуванням її фаз -інформативної, оціночної та інтерпретаційної. Інформативна фаза охоплює розуміння "мікрообразу", що сприяє з'ясуванню контексту (історичного, культурно-освітнього, біографічного, літературно-типологічного, функціонального - у нашому випадку, власне, теологічного, а також лінгво-стилістичного) щодо використовуваного фразеологізму. Наприклад, "Послання до Коринтян" [8, 1280] створює рецептору панорамне інтерпретаційне поле, якщо об'єктивно розкрити зміст ідіоми "жити по-коринтському". Як відомо, Корінт було добре розвиненим містом давньої Греції вже у VI столітті до Христа. Воно єднало два моря, чим багатіло завдяки широко розгалуженій торгівлі. Корінт славився за римського панування багатою архітектурою, а водночас і занепадом моралі: розпуста брала верх над нормою культури. Однак апостол Павло не завагався саме в тому місті проповідувати упродовж вісімнадцяти місяців засади християнської моралі, вчення розп'ятого Христа. Скромне життя апостола Павла в обставинах постійних переслідувань, виживання з праці власних рук, було запереченням "мікрообразу", тобто ідіоми "жити по-коринтському", що є синонімом для вираження словесного образу "жити в середовищі найбільшої розпусти". До речі, "Послання до коринтян" аргументовано ілюструє смислово-функціональний характер і наступної, оціночної фази. Адже як перше, так і друге послання Св. апостола Павла містить тло для критеріїв повчання, доказової критики тих обставин, в яких існувала християнська церква в Коринті. Як підкреслює Прат, "Павло не написав нічого більш зворушливого, вимовного і спочутливого, де б радість і смуток, побоювання і надія, ніжність і пересердя виступали з такою силою, як ось у цьому листі" [9, 1394].

Інтерпретаційна фаза уможливорює результативну якість - позитивну або від'ємну. У трактуванні богословського тексту, в якому нерідко виступають мовні елементи автономно, власне, як ізольовані одиниці, особливо важливо об'єктивно збагнути сутність кожного слова, яке унаочнює єдність "видимого й невидимого", "матеріального й ідеального". Поза всяким сумнівом, духовний текст і насамперед -Євангеліє за Матеем, за Марком, за Лукою, за Іваном, а також Діяння апостолів, Соборні послання і Послання св. Павла - своєю природою несе унікальні парадигми, що мають загальнолюдську вартість. їм властива така поліфункціональність (у тім числі взаємодія ланок: теологічно-естетичної, філософсько-естетичної, історично-естетичної тощо), яка характеризується стильовими ознаками, конкретикою комунікативних завдань і надзавдань. До останніх належить типологічне зіставлення відповідної семантики в лексичних системах різних споріднених і неспоріднених мов (приміром, польсько-українська, польсько-англійська, українсько-німецька тощо), аналіз семантичної спорідненості чи неспорідненості, розгляд текстових об'єднань з погляду а)

структурної та б) семантичної організації тексту. Ілюстративним підтвердженням тут можуть послужити Послання св. Павла — зразки семантичної побудови тексту, де наявна

максимальна фіксація мотиву від "Я-особи" ("Я почуваю себе боржником перед греками і чужоземцями, розумними й нерозумними: щодо мене, отже, я готовий і вам, що мешкаєте в Римі, проповідувати євангеліє"). Семантичну організацію усіх 14 Послань св. Павла супроводжує номінація, своєрідний зв'язок між мовним елементом і позамовним об'єктом, зв'язок між реченнями, ланками абзаців. Все це нелегко відтворити крізь призму перекладу, завдяки якому зримою постає певна розбіжність в інтерпретаціях, скажімо, англійською, німецькою, польською та українською мовами [1, 321; 10, 24; 11, 338]. Автор "Послань" (зокрема, "До римлян", "До коринтян", "До галатів", "До євреїв") гранично чітко фіксує мету й адресата (як одиничного: "До Тимотея", "До Тита", "До Филимона", так і колективного: "До ефесян", "До филип'ян", "До колосян", "До солунян"), окреслюючи партнера комунікації та вказуючи на комунікативну скерованість тексту. Ось приклад скерованої трактовки й безпосередньої оцінки світосприйняття в комунікативному аспекті: "Кажу це вам на сором. Хіба нема між вами ні одного мудрого, що міг би розсуджувати між братами своїми? А тут брат з братом судиться, і то перед невірними! Це взагалі вже для вас пониження, що судитеся між собою...". Примітно, що Послання св. Павла мають таку якісну й кількісну цілісність, яка містить і відмінність з огляду на семантично-образну й художньо-естетичну вартість. Звідси впливає комунікативна еквівалентність текстового простору "Послань", образна наочність, мотивована різними ступенями диференціації ознак, численних порівнянь, вікової категорії тощо ("Заки я прийду, пильнуй читання, утішай та навчай... Пильнуй себе самого та навчання; дотримуйся цього, бо, роблячи це, спасеш себе самого й тих, що тебе слухають. Зо старшим не поведься суворо, а радше умовляй його, як батька; молодших, як братів; жінок старших, як матерів, а молодих, немов сестер, з всякою чистотою"). На аналогічну мотивацію, що міститься на сторінках Біблії (Книга Буття, розділ 41), слушно вказав вдумливий дослідник художньої деталі Василь Марко в докладній студії "І зойкнуло слово... Голод і література": "Голод і моровиці - одвічні кари, які несли страждання і смерть людям" [12, 183].

Рецепція, скажімо, "Пастирських порад Тимотеєві", постає результативною, якщо рецептор, у першу чергу, транслятор, адекватно розкриє контекстуальну мережу зв'язків щодо значень семантично близьких чи віддалених лексичних одиниць, цілісно відтворить ступінь взаємодії різних мовних рівнів, у тім числі синтаксичних структур, виявить спільні й відмінні ознаки між мовою першотвору й мовою мети. Осібно важлива ще одна домінанта, що примітна для всіх Послань св. Павла загалом і тексту "Послання до филип'ян" - зокрема, а саме вимір естетичної комунікації як стала величина: це - її маркована антропоцентричність. Її об'єктом, приміром, у підрозділах названого "Послання до филип'ян" - "У кайданах за віру", "За християнську сміливість", "Християнський шлях", "Заклик до чеснот" - виступає людина - адресат, який, у свою чергу, невіддільний у комунікативному ключі від автора "Послання" як суб'єкта: "Радуйтеся завжди у Господі; знову кажу: радуйтеся... Наостанку, брати, усе, що правдиве, що чесне, що справедливе, що чисте, що любе, що гідне хвали, коли яка чеснота чи яка похвала - про те думайте. Чого ви навчилися, що прийняли, що почули та

бачили в мені - те чиніте, і Бог миру буде з вами". Звісно, мовиться про нормативний характер рецепції і передусім про її найвищу якість - перекладну інтерпретацію. Це засвідчують специфічні

моменти, скеровані автором Послань для досягнення спеціальних цілей, приміром, аргументованого використання підрядних сполучників "що", імперативних звертань іт. п. Аналіз текстів духовної літератури дозволяє дійти висновку; ступінь розуміння мовного маркування комунікативної мети активно впливає на характер адекватного сприйняття її змісту. Це постає однією з визначальних ознак системної рецепції, наприклад, "Давидових Псалмів" [13, 149] під пером Т.Шевченка [14, 141]. А звідси - продуктивна інтенція рецептора забезпечити виконання найважливішого завдання - дати повноцінне тлумачення змісту, що належить, за словами Г.Клочека, до "емоційної напруги осягнення художнього смислу" [15, 58], його багатопланової концентрації компонентів. Тут важливо зважати на диференціацію перекладних відповідностей - інтерпретаційних, контекстуальних, типологічних, еквівалентних та розгорнутих на рівні варіантних версій прочитання, осмислення й результативного сприйняття тексту мовою мети [16, 312]. Мовиться про переклад як норму рецепції слова, речення і ширше - всієї текстової структури твору духовної літератури.

1. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. - Ukrainian Bible Societies, 1992.
2. Судима В. Біблія і українська література. Навчальний посібник. - К.: Освіта, 1998.
3. Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. - К., 2004.
4. Зимомря М., Білоус О. Опанування літературного досвіду. Переємність традиції сприйняття творчості Тараса Шевченка. - Дрогобич, 2003.
5. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. Вибрані твори. - К.: Юніверс, 2001.
6. Фабіан М. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. - Ужгород, 1998.
7. Eco U. Nadinterpretowanie tekstow // Interpretacja i nadinterpretacja / Redakcja: S.Collini; Tlumaczenie: T.Biedron. - Krakow, 1996.
8. Die Bibel. Einheitsübersetzung. - Stuttgart, 1980.
9. Die Heilige Schrift des Alten und des Neuen Testaments. bbersetzt von Paul Riessler und Rupert Storr. - Mainz, 1958.
10. Nowy Testament Grecko-Polski. Wydanie interlinerane z kodami gramatycznymi. Thimaczenie: R.Popowski, M.Wojciechowski. -Warszawa, 1994.
11. Pismo Swiete Nowego Testamentu i Psalmy. Przeklad ekumeniczny z jezykцw oryginalnych. - Warszawa, 2001.
12. Марко В. І зойкнуло слово. Голод і література // Благовісник праці. Науковий збірник на пошану академіка Миколи Мушинки // Укладання, редакція і передмова М.Зимомрі. - Ужгород-Пряшів, 1998.
13. Домашовець В. Псалми Давидові в поетичних творах Т.Шевченка. - Оттава: Моріс Плейнс, 1992.

14. Зимомря М. Образ Христа в поезіях Тараса Шевченка // Календар "Благовіста". - Гурово Ілавецьке, 1999.
15. Клочек Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. - К., 1998.
16. Франко І. Про євангельські основи поеми Шевченка "Марія" // Іван Франко. Зібрання творів у 50 т. - Київ, 1983. - Т. 39.

Зимомря М. ПОЕТИКА ДУХОВНОГО ТЕКСТУ ЯК ЧИН ПАРАДИГМИ SACRUM // Слово № 3 (33), 2007, с. 20-22.